

Problem kauzalnog principa, njegov smisao i njegovo rješenje

1. Uvod.

Ovaj je problem uvijek suvremen, jer je skopčan s najdubljim pitanjima, koja su odvajkada zaokupljala ljudski duh, i koja ga neće ostaviti, dok živi na ovom svijetu, gdje je sve ograničeno, promjenljivo i prolazno. Odakle je svijet i sve ono, što se na njemu nalazi? Odakle je sve ono, što postaje? Koji je onaj uzrok, kome sve ima da zahvali, što jest i što ima? Kakav je onaj posljednji uzrok svega? Kakvi su uzroci raznih pojava u svijetu i kakva je njihova narav? Kako možemo prema riječima Spasiteljevim »iz plodova spoznati drvo«, iz djela čovjekovih njegovu dušu? Sve su to pitanja, na koja nema odgovora, ako se niječe kauzalni princip; a kriv mora biti odgovor, ako se kauzalnomu principu daje krivi smisao.

Zato razumijemo, kako može biti istina, kad nam kaže Hessen, profesor filozofije na sveučilištu u Kölnu, da je problem kauzalnog principa ostao predmetom njegova razmišljanja sve od svršetka gimnazijskih nauka te da se ovom problemu vraćao u svim svojim filozofskim djelima, dok mu nije napokon posvetio čitavu knjigu¹⁾. Razumijemo i »Filozofsku Akademiju bl. Alberta V. u Kölnu«, što je metnula među probleme o spoznaji Božjoj i onaj o kauzalnom principu²⁾. Jasno nam je i to, zašto raspravlja tako opširno o istom problemu jedan od najboljih kršćanskih mislilaca, dominikanac Garrigon-Lagrange, u svom glasovitom velikom djelu o Bogu³⁾. Slično i drugi kršćanski, osobito novoskolaistički filozofi, od kojih ćemo istaknute zastupnike spomenuti tijekom naše rasprave. Kauzalni princip je kamen smutnje za bezvjerce i sve one, koji zaziru od svake nadosjetne spoznaje ili metafizike, koje je prvi predmet Bog, kako je već Aristotel spoznao. Najdalekosežnije su posljedice i priznavanja i nijekanja kauzalnog principa.

Stoga se nadam, da mi cijenjeni čitatelji neće zamjeriti, što ih pozivam, da sa mnom promotre problem kauzalnog principa, najprije njegov smisao, a onda njegovo rješenje.

2. Pravi smisao problema kauzalnog principa.

Smisao svakog problema sadržan je u onom pitanju, na koje se traži odgovor; pravi je dakle smisao pravo pitanje. Koje li je

¹⁾ Das Kausalprinzip, Augsburg 1928. 291 stranica. ²⁾ Probleme der Gotteserkenntnis, Münster 1928, str. 56—79. ³⁾ Dieu, son Existence et sa Nature. Paris 1928. 900 stranica.

ovo, ne odlučuje običaj, nego stvarna istina. Moglo bi se desiti, da ima manjina pravo, a ne većina. Da li je ovo slučaj kod našega problema, nećemo istraživati. Svakako stoji, da problem kauzalnog principa nema kod svih filozofa, niti kod svih filozofskih struja isti smisao. Da čujemo poglavita mnijenja. Najprije **pozitivističko shvaćanje**.

D. Hume, otac pozitivizma, o našem problemu opširno raspravlja u svom glavnom djelu⁴⁾. On zove kauzalnim problemom pitanje, da li su događaji u svijetu nužno tako povezani, da ispred istoga događaja ide uvijek isti stanoviti događaj tako te možemo znati, što se prije dogodilo, ako znademo, što se sada zbiva. Humea nazivaju »klasikom kauzalnog problema«, jer je s velikom oštrinom uma iznosio poteškoće protiv kauzalnog principa i protiv samoga pojma kauzalnosti, poričući mu svaku stvarnu vrijednost i ostavljajući nam samo nadu, da je onaj stanoviti slijed između događaja uvijek i svagdje isti. Ipak nije zaslužio te časti, jer mu je rad bio destruktivan. Više odgovara istini, kad ga zovemo s Külpeom⁵⁾ »ocem pozitivizma« ili empirizma ili, kako bismo mogli najjasnije kazati, antimetafizike, t. j. negacije svake filozofije i svake znanosti u pravom smislu. S ovim se sudom slaže i Ueberweg-Moog⁶⁾. Isto veli i španjolski dominikanac kardinal Gonzalez u svojoj duhovitoj povijesti filozofije⁷⁾.

Za svojim ocem povelili su se i pozitiviste sa svojim najvećim logikom John Stuart Mill-om, koji u svom sustavu deduktivne i induktivne logike⁸⁾ zove kauzalnim zakonom onu **redovitost, s kojom jedan stanoviti događaj slijedi za stanovitim drugim**.

Sa Humeom kažu svi pozitiviste, da mi umećemo kauzalni vez između onih događaja, koje vidimo redovito povezane vremenu: prije nego zamjetimo jednu stanovitu pojavu, redovito zamjećujemo neku drugu također stanovitu promjenu. Ovu zamjećamo kao uzrok, a onu kao učinak, ali samo na temelju iskustvom utvrđene i željom i nadom generalizirane redovitosti, dakle pomoću one falacije, koja se u logici zove »post hoc, ergo propter hoc — poslije toga, dakle poradi toga«. Nije trebao doći »klasik kauzalnog problema«, da nas uvjeri, da se sofizam i praznom nadom ne rješava niti kauzalni problem niti ikoji drugi. Ali Hume je sam učinio veliki sofizam, koji se zove »transitus in aliud genus — neosnovani prijelaz u drugo područje«. On je na logičkom polju jednostavno prenio rezultat svoga istraživanja u ontološki red. Ne našavši stvarni izvor našega pojma i principa kauzalnosti tvrdi naima, da uopće kauzalnosti nema, dosljedno niti kauzalnoga

4) »Treatise on human nature — Rasprava o ljudskoj naravi, 3 sveska. London 1739—40. Prvi dio ovoga djela preradio je kasnije ter izdao pod imenom »An enquiry concerning human understanding — Istraživanje o ljudskom razumu«. 5) Einleitung in die Philosophie, 10. izd., Leipzig 1921. 27. 6) Geschichte der Philosophie, III. sv., 12. izd., Berlin 1924, 400—1. 7) francuski prijevod Paris 1891, III. sv., 369. 8) A system of Logic, London 1843.

veza, ali posve neosnovano. Iz toga, što mi, kako Hume misli, ne znamo, zašto sudimo, da događaji slijede prema nekom zakonu jedan za drugim, i zašto mi razlikujemo uzrok ili učinak, nipošto ne slijedi, da onaj redoviti slijed i ona razlika ne postoji. **Glavno je pitanje ontološke, a ne logičke ili noetičke naravi;** glavno je istinitost ili stvarna vrijednost, a ne porijetlo naše spoznaje. Hume je morao odgovoriti, a nije odgovorio, na pitanje, da li postoji uvijek i svagdje onaj redoviti slijed između događaja, i zašto postoji. Time je učinio tešku i kobnu pogrešku, to kobniju, što su se za »klasikom kauzalnog problema« povelili mnogi drugi od najuplivenijih filozofa, pa i Kant, osnivač transcendentalnog idealizma.

Kant na prvi pogled kao da drukčije shvaća kauzalni problem nego li Hume. Dr. Zimmermann veli u svojoj studiji o Kantovoj i skolastičkoj teoriji uzročnosti⁹⁾, da »rješavanje kauzalnog problema u svezi s čitavom spoznajnom naukom kritičizma (t. j. Kantove nauke) niže jedno pitanje za drugim, a sva ta pitanja da idu za jednim ciljem; dokazati protiv Humeu, da u iskustvenom svijetu zbiljski postoji zakon uzročnosti«. Ima razlika između Kanta i Humea, velika opreka; ali ona se ne odnosi na sam sud, kojim izriču kauzalni princip, nego na njegovu vrijednost i porijetlo. Kao što Hume tako i Kant promatra činjenicu, da opažamo stanoviti slijed između pojava, i da razlikujemo uzrok i učinak. Zato Kant ovako formulira kauzalni princip¹⁰⁾: **»Sve što postaje (počinje biti), pretpostavlja nešto, poslije čega slijedi prema nekom pravilu«.** Tako u prvom izdanju (1781.), gdje kauzalni princip zove »Grundsatz der Erzeugung«. U drugom izdanju (1787.) zove kauzalni princip »Grundsatz der Zeitfolge nach dem Gesetze der Kausalität« te mu daje ovu formulu: »Sve promjene zbivaju se prema zakonu veza između uzroka i učinaka«. U ovoj pretpostavci, da se kauzalnost nalazi samo u nužnom slijedu između pojava u vremenu, izlaže Kant svoje mišljenje o kauzalnom principu u čitavoj svojoj raspravi, kojoj je dao naslov¹¹⁾ »druga analogija«. Gdje nema slijeda u vremenu, tamo nema ni kauzalnosti ni razlike između uzroka i učinka. Isto tako, gdje jedno iza drugoga slijedi, ali bez pravila, nema govora o kauzalnosti i kauzalnom principu. Obratno: gdje ima uzrok ili učinak, tamo ima i vrijeme i nužni slijed u vremenu.

Ne pitamo sada, da li je istina, što Kant veli; pitamo samo, da li je njegova problematika potpuna, t. j. da li nam daje odgovor na pitanja, koja su nužno skopčana s njegovim rješenjem kauzalnog problema. A želimo znati, kako možemo razlikovati slučajni slijed između raznih pojava i kauzalni vez, drugim riječima, kako možemo znati, da li je neka pojava slijedila iza druge prema pravi-

⁹⁾ Kant i neoskolastika, Zagreb 1921, II. dio, str. 53.

¹⁰⁾ Kritik der reinen Vernunft, izd. Reclam, str. 180. ¹¹⁾ Kritik str. 180—196. ¹²⁾ Einige Hauptprobleme der Metaphysik, Freiburg 1923, 89. ¹³⁾ Das Kausalprinzip, Augsburg 1928, 19.

lu ili bez pravila. Zatim pitamo s Geysenom¹³⁾, kako će nam Kant dokazati, da nikada ne opažamo koji vanjski događaj, prije kojega nije bio nijedan drugi događaj, iza kojega bi redovito slijedio. Napokon, kako možemo znati, da li nešto jest učinak ili ne. Ovo nam je glavno pitanje između svih onih, koja obuhvaća kauzalni problem. Pravo veli Hessen¹⁴⁾: »Worauf es ankommt, ist eben, zu wissen, dass etwas eine Wirkung ist«. Nažalost je ovo načelo upotrijebio samo protiv nekih skolastičkih filozofa, a ne kod prosuđivanje Kantove teorije, uz koju u glavnom pristaje i on, kao što i golema većina filozofa iza Kanta, ako izuzmemo zastupnike skolastičke filozofije.

Iz Hume—Kantova kauzalnog principa slijedi »princip zatvorene naravne kauzalnosti — das Prinzip der geschlossenen Naturkausalität«, prema kojemu se sve u svijetu zbiva prema naravnim zakonima i na temelju naravnih ili fizičkih ili materijalnih uzroka, jer inače ne bi postojao onaj slijed između raznih pojava. Slijedi i vječnost niza u zbivanju, kao što i nemogućnost čudesa i slobode. Sve su to nauke, koje su »modernim« misliocima na filozofskom kao što i na području specijalnih znanosti vrlo drage. Zato i općenito prihvaćaju Kantovu formulu kauzalnog principa, samo traže nove putove u dokazivanju njegove vrijednosti i njegova porijekla. Na mjesto psihologističkog izvađanja, kakvo je uključeno i u »sintetičkim sudovima a priori« nastoje, da indukcijom dođu do istoga cilja. Tako Münchenski filozof Becher¹⁵⁾. I za njega je učinak »ein entstandenes Reales, das mit dem Fertigsein eines anderen Realen (der Ursache) sofort gesetzmässig auftritt, jedoch dem Entstehen dieses anderen nachfolgt«, t. j. učinak i uzrok su dvije realnosti, koje su postale i koje su među sobom tako povezane, da jedna nužno odmah postaje, kad je druga postala; ova se zove uzrok, ona učinak. U ovom smislu Becher razumije i kauzalni princip¹⁶⁾: »Svaka realnost, koja je postala, je učinak t. j. ima uzrok«. Izričito nadodaje, da onaj uzrok uvijek ili prema zakonu sa sobom vuče onaj učinak. Dakle i za Bechera je glavno ili jedino kod kauzalnosti onaj niz između događaja. Kako li možemo znati, da nešto jest postalo, toga nam ne kaže, kao što ni ono, prema čemu možemo znati, da li neki događaj, koji slijedi iza drugoga, slijedi prema zakonu ili samo slučajno. K tomu još i to pitamo, zašto mora postati ne samo učinak nego i uzrok.

3. Što nije smisao kauzalnog principa.

Zato ne može biti pravi smisao kauzalnog principa onaj, u kojem se ističe slijed pojava prema nekom zakonu. Posve je opravdano, što kaže Schneider¹⁶⁾ protiv Humea i protiv Kanta: »Pripomenuti treba, da kauzalni zakon ističe samo to, da svako

¹³⁾ Einführung in die Philosophie, München 1926, 118—125. ¹⁴⁾ Einführung 121. ¹⁵⁾ Probleme der Gotteserkenntnis, Münster 1928, 63—64.

zbivanje ima neki uzrok. Ali da uzrok djeluje prema nekom pravilu, t. j. uvijek na isti način i zato prema nekom zakonu, nije sadržano u kauzalnom principu kao takvom. Ova misao istom kasnije dolazi na temelju refleksije, i to putem prirodoznanstvenog razmatranja«. Iskustvo nam pokazuje, da fizički uzroci djeluju prema stanovitim zakonima; ali iskustvo nam ništa ne kazuje o apsolutnoj nemogućnosti iznimke, a još manje, da nema drugih uzroka osim fizičkih ili da su i ovi podvrgnuti zakonima, koji vrijede u fizičkom svijetu.

Već kod Hertlinga¹⁷⁾ nalazimo jasno izrečenu razliku između »kauzalnog principa« i »kauzalnog zakona«; onaj vrijedi za svako zbivanje, ovaj samo za djelovanje fizičkih uzroka. I Hessen¹⁸⁾ upozoruje na ovu razliku. Inače se zamijeni »kauzalitet« sa »uniformitetom«, kako je zgodno ovu razliku izrazio Schmid¹⁹⁾.

Pitanje, na koje ima da odgovori kauzalni princip, jest ono transcendentarno pitanje: Kako možemo prepoznati, da li neko biće jest prouzrokovano ili ne. Transcendentarno — u skolastičkom smislu — je ovo pitanje, jer se ne odnosi samo na neke vrste bića nego na svako: na čitav svijet kao što i na pojedine dijelove; na Boga kao što i na sve ono, što je pod Bogom. Ali u potpunom smislu je kauzalni princip onaj posljednji odgovor, koji ne iziskuje ponovnog pitanja, zašto je neka stvar prouzrokovana, a ne sama od sebe, t. j. bez uzroka. Tražimo dakle ne samo kratku formulu, koja nam kaže, da li neka stvar jest sama od sebe ili nije, nego tražimo nutarnji razlog, zašto nije sama od sebe nego je prouzrokovana. Tražimo definiciju, koju možemo upotrijebiti samo za prouzrokovanu, ali i za svaku prouzrokovanu stvar kao takvu. Odgovor na ovo najdublje pitanje bacit će svjetlo i na one formule kauzalnog principa, koje nemaju općenite vrijednosti te ne daju odgovor na ono posljednje i najdublje pitanje, premda su realističke, a ne subjektivističke kao što je Hume-Kantova formula kauzalnog principa.

4. Oblik kauzalnog principa.

Tako nalazimo kod mnogih filozofa ovaj oblik kauzalnog principa: **»što počinje biti, mora imati uzrok, od kojega je proizvedeno«.** Franzelin²⁰⁾ nabrajajući razne formule kauzalnog principa postavlja ovu na prvo mjesto. Isto tako Frick²¹⁾ i Donat²²⁾. U svagdanjem ili uopće praktičnom životu služimo se najčešće ovim oblikom. Kad opazimo nešto novo ili neku promjenu, odmah tražimo uzrok, jer smo uvjereni, da je moralo nešto prouzrokovati onu promjenu. Uvjereni smo, da sve, što počinje, mora imati

¹⁷⁾ Vorlesungen über Methaphysik, München 1922, 71—73. ¹⁸⁾ Das Kausalprinzip, Augsburg 1928, 20—22. ¹⁹⁾ Erkenntnislehre, Freiburg 1890, 45. ²⁰⁾ Quaestiones selectae, Oeniponte 1921, 185. ²¹⁾ Ontologia, 5. zd. Freiburg 1921, 195. ²²⁾ Ontologia, 5. izd. Innsbruck 1921, 207.

uzrok. Ovo nas uvjerenje potiče na istraživanje stvari i njihovih okolnosti te je tako izvor mnogostrukoga znanja, kojim se opet možemo okoristiti u praktičnom životu, da postignemo željene ciljeve. Ipak ovaj oblik kauzalnog principa ne može biti odgovor na naše općenito pitanje, kako možemo kod kojegod stvari znati, da li je proizvedena ili ne. Onaj princip: »Što počinje biti, mora biti prouzrokovano«, ne može biti ona definicija, koja vrijedi za sve, što ima uzrok, i samo za ovo. I ako je istina, da ništa ne može započeti biti, a da nije proizvedeno, ostaje drugo pitanje, da li je samo ono prouzrokovano, što počinje biti; a ovo nijesu riješili ni najveći geniji svih vijekova, kao što sv. Toma. Pa i kad bismo znali, da sve ono i samo ono, što je prouzrokovano, počinje biti, ipak tome još ne bismo znali, zašto. Jamačno nije započinjanje bitisanja razlog prouzrokovnosti, nego je pretpostavlja.

Zato drugi vole ovu formulu kauzalnog principa, u kojoj se ne spominje započinjanje: »Sve, što postaje ili što se zbiva, ima uzrok«. Tako Kleutgen²³⁾: »Alles was geschieht, hat eine Ursache«, Schmid²⁴⁾: »Alles Werdende muss eine Ursache haben, warum es eintritt, ohnedem würde es weder möglich noch wirklich sein: das ist der Sinn des Causalitätsprinzips«, Hertling²⁵⁾: »Der Satz der Kausalität als methaphysischer Grundsatz lautet: 'Alles, was geschieht als die Folge einer Ursache'«, Blanc²⁶⁾: »Rien ne commence ou ne se fait sans cause«, Gredt²⁷⁾: »Quidquid fit, causam habet«, Hessen²⁸⁾: »Jedes Geschehen, jede Veränderung hat eine Ursache — so lautet das Kausalprinzip«, Schneider²⁹⁾: »Jedes Geschehen, hat eine Ursache«, Geysler³⁰⁾: »Nichts entsteht ohne eine Ursache«.

Premda se u formuli »Što postaje ili što se zbiva, ima uzrok ili je prouzrokovano« ne spominje počinjanje, ipak nekima »postati« isto znači kaošto »započeti biti«. Tako smo vidjeli, gdje Blanc oboje istovetuje: »Ništa ne počinje biti ili ne postaje bez uzroka«. Slično i Remer³¹⁾: »Quidquid fit vel quidquid incipit esse, causam sui efficientem habet«. Varvello³²⁾: »Nihil fit sine causa efficiente, aut quod esse incipit, habet causam sui proportionatam«. Gutberlet³³⁾: »Was wird, was anfängt zu existiren, verlangt eine Ursache seines Werdens, der anfangenden Existenz«. Ako se dakle »postati« istovetuje sa »počinjati biti«, moramo ponoviti, što smo kazali o prvoj formuli: ona ne sadržaje posljednji i općeniti odgovor na pitanje kako možemo za kojegod stvar prepoznati, da li je pro-

²³⁾ Philosophie der Vorzeit, 2. izd., Innsbruck 1878, I. sv., 475. ²⁴⁾ Erkenntnislehre, Freiburg 1890, II. sv. 27. ²⁵⁾ Vorlesungen über Metaphysik, München 1922, 71. ²⁶⁾ Dictionnaire de Philosophie, Paris 1906, stup. 988. ²⁷⁾ Elementa philosophiae, Freiburg 1926, II, 149. ²⁸⁾ Das Kausalprinzip, Augsburg 1928, 18. ²⁹⁾ Probleme der Gotteserkenntnis, Münster 1928, 59. ³⁰⁾ Einige Hauptprobleme der Metaphysik, Freiburg 1923, 76.

³¹⁾ Ontologia, ed. IV., Romae 1921, 189. ³²⁾ Ontologia, Torino 1921, 111.

³³⁾ Allgemeine Metaphysik, 3. izd., Münster 1897, 100.

uzrokovana ili ne. Ali i u slučaju, da kod postajanja doista ne mislimo na počinjanje, ipak ostaje pitanje, da li imademo definiciju, koju tražimo. I ako je sve, što postaje, prouzrokovano, ipak se dalje pita, da li samo ono što postaje, ima uzrok. Pa ako i to stoji, ne znam time još razlog, zašto tako mora biti: da li je ono, što postaje, zato prouzrokovano, jer postaje, ili da li zato postaje, jer je prouzrokovano. Ne možemo prihvatiti niti prvo niti drugo mnijenje, jer oboje pretpostavlja jedan drugi razlog.

Isto, što smo primijetili glede formule »Što postaje ima uzrok«, vrijedi i za formulu »Quidquid movetur, ab alio movetur — sve, što se giba ili mijenja, ima uzrok gibanja ili promjene u nečem drugom«. Ovaj princip postavio je Aristotel u osmoj knjizi svoje fizike ili naravne filozofije³⁴⁾, gdje ga opširno tumači te njime dokazuje, da mora posljednji uzrok svakoga gibanja ili promjene biti nešto, što se ne mijenja³⁵⁾, i to da mora biti nešto netjelesno ili duh³⁶⁾. Ovaj je princip od Aristotela poprimio sv. Toma ter ga upotrijebio kao temelj za prvih od svojih pet dokaza ili puteva (quinque viae), koji vode spoznaji, da ima Bog³⁷⁾: »Prvi i jasniji je put, koji polazi od gibanja. Sigurno je naime i sjetila nam svjedoče, da se neke stvari na svijetu gibaju; a sve, što se giba, ima uzrok svoğa gibanja u nečem drugom«. Kako se sv. Toma služio Aristotelovim mislima, kako li ih je dalje razvio i produbao u nauci o Bogu, vrlo je lijepo i temeljito prikazao Rolfes³⁸⁾. Nas ovdje, gdje raspravljamo samo o smislu kauzalnog principa, zanima samo pitanje, da li je možda ovaj princip »Omne quod movetur, ab alio movetur« kauzalni princip u smislu Aristotela i sv. Tome. Ime mu ovo ne pridijeva nijedan od obojice; ali to ne dokazuje ništa, jer izraz »kauzalni princip« kod njih uopće ne nalazimo; ali ne radi se o imenu, nego o stvari. Stvarnoj pak istini odgovara, što Zimmermann³⁹⁾ veli, da »Aristotel formulira (u Phys. VII. 1.) kauzalni zakon ovako: **Sve što god se giba, mora biti od nekoga stavljeno u gibanje** i da je ovu nauku prihvatio sv. Toma«. Istoga je mišljenja i Hessen⁴⁰⁾. I Zimmermann i Hessen pripisuju onomu principu posve općeniti smisao, tako te gibanje znači svaki prelaz iz potencijalnosti u aktualnost. Zato kaže Hessen⁴¹⁾, da sv. Toma isti onaj princip izriče na drugi način, kad kaže⁴²⁾: »Non reducitur quod est in potentia in actum, nisi per id, quod est in actu — **ništa ne može iz potencijalnoga postati aktualno, osim preko onoga, što je aktualno**«. Da li doista kod Aristotela i kod sv. Tome

³⁴⁾ Phys. 8, 5; 256 a 2—3: ἅπαντα ἄν τὰ κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖτο

³⁵⁾ Phys. 8, 6; 258 b 13—16:

³⁶⁾ Phys. 8, 10; 247 b 25—26:

37) Sum. theol. pars 1., quaest. 2, artic. 3.

³⁸⁾ Gottesbeweise bei Thomas v. A. und Aristoteles., 2. izd., Limburg 1927. ³⁹⁾ Kant i neoskolastika, Zagreb 1921, II. dio, 41—42. ⁴⁰⁾ Ds Kausalprinzip. Augsburg 1928, 55. ⁴¹⁾ Das Kausalprinzip. Augsburg 1928, 55. ⁴²⁾ Sum. theol. p. 1. q. 2, a. 3.

onaj princip »Omne quod movetur, ab alio movetur« ima tako općeniti smisao, nećemo istraživati. Ali htjeli bismo znati, da li ona formula sadržaje posljednji odgovor na pitanje: »Kako mogu za kojigod stvar znati, da li je prouzrokovana ili ne?« Ako je sve, što se giba, ovisno o uzroku, pita se, da li je samo ono, što se giba, ovisno o uzroku, i zašto? **Koji je posljednji razlog, zašto se neka stvar giba,** i zašto se neka druga stvar ne giba; zašto je jedna stvar ovisna o uzroku, a druga ne? **Odgovor na ovo pitanje sadržaje kauzalni princip u najdubljem smislu,** dakako samo, ako je pravi istiniti odgovor.

Ima razlika između prouzrokovane i neprouzrokovane stvari, koja postoji; mora dakle biti i razlog ove razlike, i to nutarnji razlog, tako te ona stvar, koja postoji, a da nije prouzrokovana, ne može biti ovisna o uzroku, a ona, koja je prouzrokovana, ne može biti neovisna o uzroku. Ovaj nutarnji razlog naći, znači riješiti kauzalni problem u pravom smislu. Taj nutarnji razlog hoćemo dakle da potražimo.

F. Šanc D. I.

